

Bahtiyar Vahapzade'nin Yaratıcılığında "Molla Nasreddin" Edebî Ekolun Gelenekleri

İman CAFEROV*

ÖZ

Bahtiyar Vahapzade'nin edebî irsi ile mollanasrettinci sanat arasında ciddi edebi ilişkilerden söz açmak mümkündür. Bahtiyar Vahapzade kalben "Molla Nasrettin" edebisel ekoluna bağlı olmuş, ayrı ayrı dönemlerde bu bağlılığı ciddi biçimde onaylamıştır. Şair "Sabir, yine Sabir" makalesinde kaydediyor. "Ben bir çok yorumlarımda "En büyük öğretmen kimdir?" sorusuna "Sabir" yanıtını veriyorum. Bu gerçekten de böyledir. Ben bununla söylemek istiyorum ki, bugünkü edebiyatımızın ve sosyal düşüncemizin en büyük ve en doğru yolu Sabir yoludur.

Bahtiyar Vahapzade'nin edebiyatta "Sabir yolu" adlandırdığı yol - esas yönleri büyük Mirze Celil Memmetkuluzade tarafından belirlenen "Molla Nasrettin" yolu idi ve bu yol Azerbaycan halkının, öylece de bütün Türk-Müslüman halklarının özgürlüğüne, bağımsızlığına, gelişimine yönlendirilmiştir.

Azerbaycan edebiyatında "Molla Nasrettin" edebî ekolu tarafından Vatan derdinin vatandaş derdine dönüşmesini yüksek değerlendiren Bahtiyar Vahapzade kendi sanat platformunu ve hayat amacını da ünlü Mirze Celil'in "Kalemin kutsal görevi halkın mutluluğunu hizmet etmektir" düşüncesine uygunlaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bahtiyar Vahapzade, Molla Nasreddin edebi ekolu, vatan dersi.

ABSTRACT

The Traditions of "Molla Nasraddin" Literary School in the Creative Activities of Bakhtiyar Vahabzada

It is possible to speak about serious literary connections between the art depending upon Mollanasraddin and the literary heritage of Bakhtiyar Vahabzada. Bakhtiyar Vahabzada was closely connected to "Molla Nasraddin" literary school as he himself affirmed this connection in different times. The Poet Wrote in his article "Patience, again Patience" that I answer that it is patience when asked the greatest master of mine was. This is such indeed. I want to say with this the greatest

* Doç. Dr., Nahçıvan Devlet Üniversitesi, NAHÇIVAN, e-posta: ndu@ndu.edu.az

and the most correct way in our today's literature and social thought is the path of patience. This path was indeed that of Molla Nasraddin as determined by the great Mirza Jalil Mammadkuluzade, and this path was led to the freedom, independence and development of the Azerbaijani people, as well as those of all of the Turkish-Muslim peoples.

Fighting poet has appreciated Bakhtiyar Vahapzade adopted the principles of Molla Nasraddin's literary school which turns patriotism to the question of the citizens in the Azerbaijani literature. Therefore, he adapted his own life and his literary art to the great Mirza Jalil's idea that the holy duty of the pen is to serve to the happiness people and this should be aim of the each writer.

Key Words: Bakhtiyar Vahapzade, Molla Nasraddin Literary School, patriotism.

XX. yüzyılın II. döneminde Azerbaycan'da mücadeleci, döğüşken, şövalye edebiyatının önderinden söz açmağı düşünsek, mutlaka ve mutlaka Bahtiyar Vahapzade'nin ismini söylemeliyiz. Kesinlikle söyleyebiliyoruz ki, eserleri Türkçe, Rusça, İngilizce, Fransızca, Macarca, Almanca, Farsça, Polonya dilinde seve seve okunan şair çağdaş dünya edebiyatı prizmasında Azerbaycanı, o sıradan Türk dünyasını hakedilen (layikiyle) biçimde temsil etmiştir. Tabii ki, Bahtiyar Vahapzade'nin sanat başarılarının esas nedenlerinden biri edebiyatta bulunan yenilikçi ve gelenek prensiplerine dayanmasıdır. Çağdaş Azerbaycan edebiyatının Prometeylerinden hesap olunan Bahtiyar Vahapzade dünya ve Azerbaycan edebiyatının öncül geleneklerinden mükemmel biçimde faydalanmış, nesiller arası edebî varislik kurallarına örnek olabilecek ölmez sanat eserleri yaratmıştır. Bu bakımdan Bahtiyar Vahapzade yaratıcılığında "Molla Nasrettin" edebî ekol geleneklerinin araştırılması önemlidir.

Fikrimizce, kaydettiğimiz edebî-manevî ilişki için esas temel tek dilek ve amaç uğruna mücadelede akidenin aynı olmasıdır.

Bahtiyar Vahapzade Azerbaycan'da "İstiklâl" nişanı almış ilk şairlerden biridir ve bu nişan Azerbaycan halkının özgürlüğü uğruna şairin tüm yaşam süresi yaptığı mücadelenin olumlu sonucu olarak değerlendirilmelidir. XX. yüzyılda söz sanatımızda milli özgürlük uğruna mücadele bayrağını, bilmiş yazar, büyük demokrat Celil Memmedkuluzade'nin (1869-1932) editörlüğü ile 25 yıl süresinde yayınlanan (1906-1931) "Molla Nasrettin" dergisi ilk önce dalgalandırmıştır. Derginin bu yöndeki hizmetlerini İsa Habibbeyli böyle açıklamıştır: "Molla Nasrettin" dergisi Azerbaycan'da ve Türk-Müslüman dünyasında milli özgürlük ve bağımsızlık uğruna mücadelenin edebiyat ve basında başbuğu olarak bulunmuştur. Bu mücadeleci dergi istiklâl harekâtına düzenli bir ordudan fazla hizmet göstermiştir. "Molla

Nasrettin" dergisi milli kalkınma ilkelerinden ve mücadeleci ruhundan yapılmış anlamlı bir istiklâl kitabıdır (1, s.634).

Bu bir kanıttır ki, henüz 1959 yılında yazdığı "Gülüstan" poyemi ile Azerbaycan halkının özgürlüğü ve bağımsızlığı uğruna mücadeleye katılan Bahtiyar Vahapzade aynı nedenle Bakü Devlet Üniversitesi'nden eğitim vermeden uzaklaştırılmış, yalnız üç seneden sonra görevine dönmüştür.

Bahtiyar Vahapzade kalben "Molla Nasrettin" edebî ekoluna bağlı olmuş, ayrı ayrı dönemlerde bu bağlılığı ciddi biçimde onaylamıştır. Şair "Sabir, yine Sabir" makalesinde kaydediyor. "Ben birçok yorumlarımda "En büyük öğretmenin kimdir?" sorusuna "Sabir" yanıtını veriyorum. Bu gerçekten de böyledir. Bu, tabii ki bir öğrencinin büyük ustası öğretmenine, hocasına tapınmasıdır. Ben bununla söylemek istiyorum ki, bugünkü edebiyatımızın ve sosyal düşüncemizin en büyük ve en doğru yolu Sabir yoludur.

Bence, bugünkü şiirimizin, dramaturgimizin yolu da Sabir yolu olmalıdır. Mutlaka değil ki, herkes mizah kullansın. Ben konuda, düşüncede, yankıda Sabir yolunun esas yol olduğunu kanıtlamak istiyorum (Bahtiyar Vahapzade 1988.21).

Tabii ki, Bahtiyar Vahapzade'nin edebiyatta "Sabir yolu" adlandırdığı yol - esas yönleri büyük Mirze Celil Memmetkuluzade tarafından belirlenen "Molla Nasrettin" yolu idi ve bu yol Azerbaycan halkının, öylece de bütün Türk-Müslüman halklarının özgürlüğüne, bağımsızlığına, gelişimine yönlendirilmiştir.

Professor Doktor Yavuz Ahundlu'nun "İstiklâl Şairleri" kitabının "İstiklâlün Üç Oğlu" adlı ön sözünde edebiyatçı eleştirici yazıyor: "O, (Bahtiyar Vahapzade-İ.C.) filoloji bölümünde eğitim görürken (BDU) bize "Azerbaycan Sovyet Edebiyatı" dersinden konferanslar söylerdi, fakat bu konferans değildi, Vatan dersi idi. Ve onun bu vatan dersi yalnız benim değil, benden önce, benden sonra onun öğrencileri olmuş yüzlerle Azerbaycanlının kâmil bir insan gibi yetişmesinde misilsiz rol oynadı. Sonralar bu düşünür insanla defalarla konuştum ve Azerbaycanlı-Türk olmak ne demek olduğunu öğredin.

Evet, Bahtiyar Vahapzade'nin her eseri kendiliğinden bir vatan dersliğinin ayrı ayrı yazılarıdır. Bugün mühteşemliği ile bilinen bu dersliğin ilk baskısı ise "Molla Nasrettin" edebî ekolünün temsilcilerine aittir. Genellikle, XX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatında "Gül ve bülbül" hikâyesi yerine "Vatan ve millet" hikâyesi düşüncesini getirmeyi ilk olarak Celil Memmetkuluzade ve onun cesur "mesai arkadaşları" gerçekleştirmişler. Ünlü yazar Celil henüz 1917 yılında kendinin seçkin "Azerbaycan" makalesinde yazıyordu: "Ah, unutulmuş vatan, oh yazık Vatan!".

"Dunyalır titredi, âlem mayallag aştı, felekler bir birine karıştı, milletler uykudan uyanıp, gözlerini açılar ve ayrı düşmüş kardeşlerini buldular dağılmış evlerini kurmağa başladılar.

Sen nerdeydin, ay çaresiz Vatan! Dünya ve âlem değişildi, anlamlar farklı oldu, yani bizim lisan ile söylesek, o şeyler ki, gerçek anlamlarını yitirmişti, onlar yeniden gerçek anlamlarını kazandılar, inna lillahi ve inna ileyhi raciun, ama buna hamı gail oldu ki, vatan, vatan, vatan, dil, dil, millet, millet, millet. Dahi bu daireler dışında beni noi-beşer için nicat yolu yoktur (2004, 4).

Bu ise sanat mücahidi Bahtiyar Vahabzade'nin kelimeleridir.

Ateş kendi kendinden
Ansızın yanmıyor
Bir şey bu cihanda
İzsiz ve nedensiz
Bihude yaranmıyor.
Vardırsa yaranmış.
Mutlaka yaradan var.
Varsansa, kendinden
Önce baban var.,
Dünya kuru bir ses,
Gam çekmeye deymez.
Yüz yüz kaybolan olsun,
Bin bin de biten var.
Şükr eyleyelim ki,
Bizlerden hem evvel,
Hem sonra vatan var.

(Karayev, Salmanov, 1985; 193)

Bilindiği gibi, Bahtiyar Vahapzade'nin "Molla Nasrettin" edebî okulu ile bağlılığının temelinde her şeyden önce, vatan ve vatandaş faktörü dayanmıştır. Tabii, mücadeleci şair Azerbaycan edebiyatı tarihi süresi yalnız "Molla Nasrettin" edebî ekolunca bir sistem biçiminde Vatan derdinin vatandaş derdine dönüşmesini yüksek değerlendirmiş, kendi sanat platformunu ve hayat amacını da ünlü Mirze Celil "Kalemin kutsal görevi halkın mutluluğunu hizmet etmektir." düşüncesini her bir kalem sahibi amacına uygunlaştırmıştır.

Prensipce, Bahtiyar Vahapzade halkı özgürlüğe götüren edebiyat söyledikte, mahz Celil Memmetkuluzade'nin ismi ile bağlı "Molla Nasrettin" edebî ekolünü düşünmüştür. Şair aynı düşünceleri "Annemin Kitabı" şiirinde özel poetik kelimelerle yansıtmış, sosyal felsefi lirikanın predimentine dönüştürmüştür:

Bu büyük dertleri düşündü Celil.
Onu korkuttular.
Kendi amalından.
Ne bıktı,
ne kırıldı,
Ne döndü Celil!

O da bu günlere ümit bağıladı,
Ayılıp babamı
Bir yürek gibi
Milyon yüreklerde döyündü Celil!

(Vahapzade, 2004: 48)

Bu mısralarla Bahtiyar Vahapzade bir kez daha okura söylüyor ki, gerçekten de milyon yürekleri döğündüren "Molla Nasrettin" tüm halkın "ATA kitabıdır".

"Mollanasrettincilerin" eserlerinde, öylece de Bahtiyar Vahapzade'nin yaratıcılığında Azerbaycan halkının aynı karakterli, kader yüklü sorunların yansıtıldığını takip ediyoruz. Örneğin Celil Memmetkuluzade'nin ve öbür mollanasrettincilerin mizahî eserleri Türkün kendi lisanında konuşmayı ayıp sayanları, "Millet nece tarac olur olsun, ne işim var" ilkesi ile yaşayanlara, kendilerini "aydın" (intelgent) adlandırarak günlerini showlarda geçirenleri, uluslararası emperalizmi vs. eleştirdikleri gibi, Bahtiyar Vahapzade yaratıcılığında öz dilinde konuşmayı ar bilenlerin, Vatan kardeşlerinin kaderine ilgisiz olanların (Bana ne?), halkla kendi arasına Çin duvarı yapan "akıllı aydınların" "(Gayret mi, akıl mı)", dünyanın siyasî haritasını kendi çıkarları için yeniden çizmeye çaba göstererek küçük devletlere karşı her zaman "hükümdarlık" iddiasında bulunan super kuvvetlerin ("Eğer korunmasa istiklâlimiz"), kendilerini yalandan Türk adlandırarak Türklüğe darbe indirenlerin ittiham olduğunu görüyoruz. İşte, şair "Ben Türküm" şiirinde türke karşı çıkarları lânetliyor:

Aslını, neslimi tanıyorum ben,
Karışık değim kendimden hürküm.
Sen kimsin, sen nesin kendin bilirsin,
Ben ilk kaynağımdan türk oğlu türküm!
Sübuttur, delildir aklın kıblesi,
Değişebilirsin adımları ancak
Canım çıkanadek kalbimin sesi,
"Türküm" gerçeğini pıçıldayacaq.

(Vahapzade 2004: 144)

İlmî edebiyatlarda defalarla onaylandığı gibi, mollanasrettinci sanatta ana dilinin saflığı uğruna mücadele önemli yer tutmaktadır. Derginin Celil Memmetkuluzade ve öbür mollanasrettinçileri ülkede Ruslaştırma politikasının hüküm sürdüğü bir dönemde ana dilinin saflığı konusunu halkın milli varlığının korunması oranında değerlendirmiş, edebî dilin halk diline yaklaştırılması yönünde devamlı çalışmalar yapmışlar. Örnek; derginin "Tiflis 7 Nisan" başlıklı ilk yazıda Mirze Celil Memmetkuluzade okurlara "Türkün açık ana dilinde konuşması" gerekliliğini vurgulayarak alaylı biçimde yazıyordu:

“Sözümü ettim, fakat bir özür borçluyum: Beni affedin, ey benim Türk kardeşlerim ki, ben sizinle Türkün açık ana dili ile konuşurum”.

Ara sıra ana dilinde konuşmakla geçmiş güzel günleri hatırlamanın ne kusuru olabilir.

(Molla Nasrettin 1988: 18)

Bir rastlantı değil ki, ana dilin saflığı, bir dilin yabancı kelimelerden korunması Bahtiyar Vahapzade publisistikasında önemli konulardan biridir. Ünlü şairin “Ana dili” şiiri galiba “Molla Nasrettin” dergisinde yayınlanan mizahî şiirlerden biridir.

Ey kendi öz dilinde konuşmağı ar bilen,
Bunu iftihar bilen
Modalı edebazlar.
Kalbinizi okşamıyor koşmalar, telli sazlar.
Bırak bunlar benim olsun.
Ancak vatan ekmeğı,
Bir de anne yüreğı
Sizlere genim olsum

(Vahapzade, 2004; 9)

“Molla Nasrettin”de yayınlanan yazılarda Bahtiyar Vahapzade’ye ait şiirlerini kıyaslamakla böyle bir sonuca varabiliyoruz ki, evet Bahtiyar Vahapzade sanatı “Molla Nasrettin” dergisinin kurucusu Celil Memmetkuluzade’nin istediğı sanattır ve millî, ulusal ilkelerle zengin Azerbaycan edebiyatının, edebiyatçılığının bir kez daha onaylanmasıdır.

Kaynaklar

Ahundlu, Yavuz (1986), *İstiklâl şairleri*, Baku, Elm Yayınevi.

Garayev, Yaşar (1985), *Poeziyanın kamilliğı*, Baku, Yazıcı Yayınevi.

Habibbeyli, İsa (2007), *Edebi-tarihi yaddaş ve çağdaşlık*, Bâku, Nurlan Yayınevi.

Memmetkuluzade, Celil (2004), *Eserleri*. 4 cildde, c.3. Bakü, Önder Yayınevi.

“Molla Nasrettin” Dergisi (1988), 12 cildde c I. Bakü, Elm Yayınevi.

Vahabzade, Bahtiyar (1988), *Celin açık konuşak*, Baku, Azərneşr Yayınevi.

Vahabzade, Bahtiyar (2004), *Seçilmiş eserleri*, 2 cildde I c. Bakü, Onder, Yayınevi.